

лення гуманітарнай адукацыі.

Асноўнае разыходжанне тэорыі і практыкі беларускага нацыяналізму палягае ў тым, што дагэтуль тэарэтычнае асэнсаванне атрымлівалі далёка ня самыя ўплывовыя яго разнавіднасці (этнічная, культурная або "эсхаталягічная"). Самы масавы від беларускага нацыяналізму, які залежна ад кантэксту можна акрэсліць як "крэольскі", "грамадзянскі" або "эканамічны", да сёння ня цешыцца ўвагай і прызнаннем айчынных тэарэтыкаў. Гэты нацыяналізм не ўспрымае беларускую нацыю як адзінства, заснаванае на крыві і супольнай культуры і якое да таго ж гаворыць на адной мове. Падставай для нацыянальнага атаясамлення ў гэтым выпадку выступае беларуская дзяржава, яе палітычная юрысдыкцыя і міжнародная правасуб'ектнасць, іншыя чыньнікі. Фактарам, які мацуе нацыянальную ідэнтычнасць, тут з'яўляецца ўсведамленне таго, што незалежнасць Беларусі сапраўды "святая", бо дазваляе куды больш паспяхова рэалізоўваць эканамічныя, палітычныя, культурныя і іншыя інтарэсы краіны. Увогуле, залежнасць развіцця Беларусі ад яе фармальнага дзяржаўна-адміністрацыйнага статусу з'вялікай сілай ўвадавожнілася яшчэ за часоў СССР, у якім саюзная рэспубліка мелі значна больш прывілеяваны эканамічны статус у параўнанні з аўтаномнымі рэспублікамі або краямі.

Незалежная Беларусь асуджаная на пашырэнне нацыяналістычных настрояў. Незавершанасць іх тэарэтычнага асэнсавання нясе, аднак, пагрозу таго, што яны будуць развівацца стыхійна і, магчыма, у дэструктыўным рэчышчы. Адкрытым застаецца таксама пытанне, ці здолее нейкі з цяпер наяўных разнавідаў беларускага нацыяналізму ў чыстым выглядзе здабыць сабе перамогу або ў будучыні нас чакае яго прыйсць у зборным, інтэграваным выглядзе.

Пакуль жа гэтае пытанне застаецца адкрытым, гаворыць пра нацыянальнае самавызначэнне Беларусі заўчасна.

Уладзімер Арлоў

* * *

Найперш хачу выказаць Валеру Булгакаву шчырую падзяку за даўнюю прыхільнасць да маёй літаратурна-мастацкай творчасці. Якраз гэтае цёплае стаўленне, як мне ўяўляецца, і змусіла аўтара капітальнай працы "Пра клясычныя і неклясычныя нацыяналізмы" згадаць маё зса памерам на стандартную старонку (яно ледзь ня ўсё з любовасцю працытаванае В. Булгакавым) у адным сьпісе з палітычнымі даследаваннямі, зборнікамі артыкулаў, гістарычна-біяграфічнымі нарысамі ды нават манаграфіяй.

Дагэтуль я сьціпла меркаваў, што імпрэсія "Незалежнасць — гэта..." (напісаная ў 1990-м для адмысловага выпуску газеты "Свабода", які прысьвячаўся ўгодкам абвяшчэння БНР) — ня больш як своеасабліва ўлётка. Напэўна, мяне ўвёў у зман літаратуразнаўца Міхась Тычына, які ў свой час залічыў згаданы тэкст менавіта да гэтага "жанру".

Падыход В. Булгакава мне імпануе, безумоўна, значна болей, хоць, трэба прызнаць, свае аргументы мае і М. Тычына. Іначай "Незалежнасць..." наўрад ці хуценька пераклалі б на дзясятка моваў, а потым, як кануў у нябыт СССР, з дазволу, а пераважна без дазволу аўтара надрукавалі ці не ва ўсіх айчынных выданнях (апагеем гэтага трыюмфальнага шэсця стала публікацыя ў газеце "Піянер Беларусі").

"Большыня замалёвак з будучыні" Арлова... — цалкам слухна адзначае В. Булгакаў, — ужо сёння ўспрымаецца з вялікай доляй іроніі". У сваю чаргу заўважу, што аўтар трактату пра нацыяналізм таксама надзелены шчаслівым талентам ужо сёння выклікаць шмат якімі цвёрджаннямі ня меншую долю іроніі. Чаго варты хоць бы бліскучы пасаж пра тое, што "Арлоў выбудоўвае сваю нацыяналістычную ўтопію, не ўсведамляючы, што яе правобразам выступае сучасная яму марксысцка-ленінская камуністычная тэалёгія з яе аднесеным у неакрэсленую будучыню грамадствам усеагульнага дабрабыту, у якім будуць вырашаны асноўныя палітычныя, сацыяльныя, нацыянальныя і іншыя супярэчнасці..." Тут Булгакаў, апрача ўсяго, спрытна прыкідваецца былым двоечнікам, які ніколі ня чуў, што ўтопіі бываюць

ня толькі камуністычныя і што да Маркса — Энгельса — Леніна пра "святлае заўтра" ўтрапёна марылі, да прыкладу, новазапаветныя апосталы. (Дарэчы, гэтаксама спрытна ён робіць выгляд, быццам ня ведае пра існаванне Зянона Пазыняка ды ягоных працаў па нацыянальным пытанні.)

Альбо возьмем назіранне В. Булгакава, да тычнае афрыканскіх краінаў, якое вытанчана праектуецца на беларускую сытуацыю. Аказваецца, ня дзе-небудзь, а якраз у Афрыцы "здабыццё незалежнасці ад мэтраполіі... за рэдкім выняткам адзначалася рэзкім пагаршэннем узроўню жыцця". Чытачу, маўляў, добра вядома, як квітнеюць Малдова або Арменія ці Украіна. (Немаведама чаму прыходзіць на думку святлай памяці "Бум-Бам-Ліп", сябры якога зацята збіралі грошы на вандроўку ў шматпакутную Афрыку.)

В. Булгакаў элегантна падштурхоўвае чытача да высновы, нібыта Арлоў разам зь іншымі беларускімі інтэлігентамі верыў, што "крывыс камуністычнай ідэалогіі ў краіне, у якой адсутнічаюць традыцыі палітычнай культуры, механічна (выдзелена мной — У. А.) прывяздзе... да эўрапейскай нашай Бацькаўшчыны". Калі ж надзеі на "завоблачныя ганарары" ды ўсе іншыя даброты, што мусілі механічна абрынуцца на галовы наіўна-дурнаватых інтэлігентаў, чамусьці ляснуліся, яны (а канкрэтна, як піша В. Булгакаў, "больш трыбуны БНФ і аракулы ТБМ") узялі ды "масавы адьлілі на пэнсію або выехалі ў эміграцыю, перакваліфікаваліся ў работнікаў трэцяга сэктору ці нават зьмяйных школьных настаўнікаў".

Паколькі я ні ў водную зь пералічаных катэгорыяў ня трапіў, наважуся выказаць страшную здагадку. Можа, якраз гэтыя настаўнікі-перараджэнцы, дапамагаючы "лукашэнкаўскай прапагандзе", і ўбілі ў масавую сьвядомасць (а за адным разам, як выглядае, і ў сьвядомасць самога В. Булгакава) "знак роўнасці паміж паняццем "беларускі нацыяналіст" і "фашысцкі паслугач-калябарант". Апрача нас, маладзёйшых, пашанцавала ці не аднаму К. Каліноўскаму, які таксама здолеў разьмінуцца зь нямецка-фашысцкімі захопнікамі ў часе.

Але тут пачынаецца ўжо зусім іншая гісторыя.

Сяргей Дубавец

* * *

Нацыяналізм як самастойны прадмет гутаркі ў цяперашнім часе не намацаваецца. Таму тэма, заяўленая ў назьве артыкулу, гучыць рудымэнтарна, "як за савецкім часам". Такая пастаноўка пасавала б сёння хіба новаму Эжэну Ёнэско. На маю думку, ператварэнне Беларусі ў незалежную краіну, у суб'ект палітыкі, эканомікі, культуры люстэркава сталася ператварэннем нацыяналізму з назойніка ў прыметнік. Таму я прачытваю заглавак дадзенага тэксту як "клясычнае і неклясычнае" сваё, або беларускае. Менавіта ў такім ракурсе могуць разглядацца нацыяналістычныя праявы ў эканоміцы, палітыцы ды іншых сферах жыцця краіны і нацыі. Мы кажам пра тое, якім чынам выяўляецца сваё, беларускае ў параўнанні з чужым, замежным: ва ўзаемадзеянні з чужым, замежным і ў супрацьстаянні з чужым, замежным. Нацыяналізм становіцца суб'ектам даследавання, калі існуе процілеглы суб'ект акупацыі ці каленіялізму. Але калі няма гэтага другога, няма і першага. Верагодна, беларускі нацыяналізм можа стаць суб'ектам на супрацьлеглым баку глябалізацыі. Але і такі суб'ект сёння ў Беларусі не намацаваецца. Зрэшты, думаю, гэта быў бы ўжо і іншага кшталту нацыяналізм.

Ня так даўна, год ці два таму, мне даводзілася "актуалізаваць" беларускі нацыяналізм у цяперашнім часе зьмененае краіны і істотна зьмененага сьветапогляду нацыі, калі слова "нацыяналізм" перастала "пісацца крывёю сэрца" і запатрабавала больш адэкватнага і зразумелага тлумачэння. Менавіта каб вярнуць яму намацавальнасць, я і прапанаваў атаясаміць яго з арыстакратызмам. Але арыстакратызм ня можа быць ні клясычным, ні неклясычным. Вось жа і сучасны нацыяналізм, у маім разуменні, не адгукаецца на гэтыя характарыстыкі.

Што да прапанаванага артыкулу, дык выбар тэкстаў для яго, магчыма, надаваўся б для рэтрэспэкцыі "нацыяналістычнае думкі" ў Беларусі (ніяк не сучаснасьці), калі б ня быў настолькі хаатычны. Да прыкладу, імпрэсія У. Арлова, абсалютна пачуццёвая і вартая разгляду хіба з гледзішча паэтыкі (ніяк не паліталогіі). А біяграфічныя нарысы А. Лукашука і С. Ярша маюць